

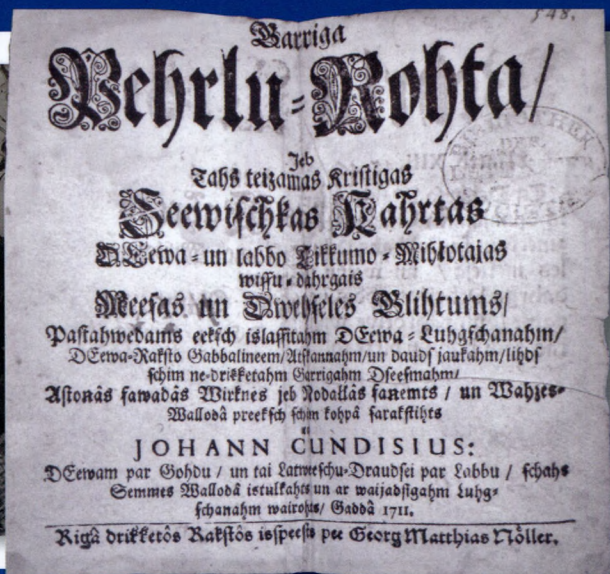
# DZIMUMS, LITERĀRĀ KONVENCIJA UN JAUNRADE

no baroka līdz postmodernismam

RAKSTU KRĀJUMS/PROCEEDINGS

## GENDER, LITERARY CONVENTION, CREATIVITY

from Baroque to Postmodernism



**DZIMUMS, LITERĀRĀ  
KONVENCIJA UN JAUNRADE**  
no baroka līdz postmodernismam  
Rakstu krājums

**GENDER, LITERARY CONVENTION,  
CREATIVITY**  
from Baroque to Postmodernism  
Proceedings

<b>Gunta Jaunmuktāne</b> Grāmatizdevēja Jāņa Rapas un rakstnieces Annas Brigaderes sadarbība <i>Co-operation of Book Publisher Jānis Rapa and Writer Anna Brigadere</i> .....	70
<b>Benedikts Kalnačs</b> Dzimums un patriarhālā sabiedrība Rūdolfa Blaumaņa agrīnajā daiļradē <i>Gender and Patriarchal Society in Rūdolfs Blaumanis's Early Writing</i> .....	82
<b>Linda Kusiņa</b> Mātes arhetipi Annas Brigaderes agrīnajā daiļradē <i>Mother Archetypes in Anna Brigadere's Early Creative Work</i> .....	96
<b>Sigita Kušnere</b> Neomītisms kā pozitīvisma vektors Annas Brigaderes un Edvarta Virzas daiļradē <i>Neomythologism as a Vector of Positivism in the Works by Anna Brigadere and Edvarts Virza</i> .....	103
<b>Aija Priedīte</b> Attieksme pret sievieti latviešu zemnieku romānu kultūrvidē <i>Attitude to Woman in the Cultural Environment of Latvian Peasant Novel</i> .....	111
<b>Pāvels Štolls</b> Marta Grimma un čehu rakstnieču daiļrade <i>Marta Grimma and the Works of Czech Women of Letters</i> .....	119
<b>Līga Ulberte</b> Annas Brigaderes lugu sievietes latviešu teātrī: spilgtākie piemēri <i>Anna Brigadere's Women Characters in Latvian Theatre: Most Vivid Examples</i> ...	126
<b>Viktorija Slūka</b> Annas Brigaderes mākslinieciskās pasaules pamatpostulāti <i>The Basic Postulates in Anna Brigadere's Artistic World</i> .....	133
<b>III Dzimums un sociokulturālie konteksti mūsdienu literatūrā</b> <b><i>Gender and Sociocultural Context in Contemporary Writing</i></b> .....	141
<b>Magda Doering</b> Men in women's worlds. Looking at the worlds of Gundega Repše and Inga Ābele <i>Vīrieši sievietes pasaulē. Ielūkojoties Gundegas Repšes un Ingas Ābeles daiļrades pasaulē</i> .....	142
<b>Austra Gaigala</b> Realitātes labās beigas jeb Jura Zvirgzdiņa prozas īpatnības sociālajā un dzimumdiferences aspektā <i>The good end of reality or features of Juris Zvirgzdins prose from social and gender difference aspects</i> .....	148

Gunta Jaunmuktāne

## Grāmatizdevēja Jāņa Rapas un rakstnieces Annas Brigaderes sadarbība

### *Co-operation of Book Publisher Jānis Rapa and Writer Anna Brigadere*

Grāmatizdevējs Jānis Rapa un rakstniece Anna Brigadere bija un ir divas lielas, radošas personības, kuras daudzo gadu laikā nemitīgi viena otru atbalstīja, uzmundrināja un iedvesmoja tālākam darbam.

Anna Brigadere bija ievērojamākā 20. gs. 20.–40. gadu Latvijas vislielākās un plašākās grāmatniecības firmas – akciju sabiedrības “Valters un Rapa” (1912–1940) – līdzstrādniece. Rakstnieces darbus, arī kopotos rakstus, apgāds vairākkārt izdeva atkārtotos izdevumos. Pavisam izdoti 44 dažādu nosaukumu Annas Brigaderes darbi. Līdz pat savai nāvei 1933. gadā rakstniece rediģēja “Daugavas kalendāru” (ar 1922. gadu “Daugavas gada grāmata”).

J. Rapam un A. Brigaderei bija cieša sadarbība Tērvetes “Sprīdišu” jautājumā. Saskaņā ar testamentu J. Rapa nodibināja Annas Brigaderes komiteju un rūpējās par literārās prēmijas piešķiršanu labākajam nacionālās ievirzes daiļdarbam.

Gan rakstnieci Annu Brigaderi, gan grāmatizdevēju Jāni Rapu pamatoti var uzskatīt par latviešu nacionālās apziņas un kultūras veicinātājiem.

**Raksturvārdi:** a/s “Valters un Rapa”, līdzstrādniece, “Tautas pasakas un teikas”, “Daugavas gada grāmata”, “Daugava”, “Sprīdiši”.

Tikai rāmu garu! Šie vārdi, savulaik pārņemti no Annas Brigaderes, vēlāk kļuva par grāmatizdevēja Jāņa Rapas dzīves moto un bieži tika atgādināti rakstniecei.

Grāmatizdevējs Jānis Rapa (1885.17.IV–1941.30.V) un rakstniece Anna Brigadere (1861.1.X–1933.25.VI) bija un ir divas lielas personības, kuras daudzo gadu laikā nemitīgi viena otru atbalstīja, uzmundrināja un iedvesmoja tālākam darbam. Viņus saistīja ilgstoša tuva draudzība un radoša sadarbība.

Jānis Rapa bija Annas Brigaderes brālēna, arī tērvetnieka, Kristapa Rapas (1847–1924) dēls. 1905. gada pavasarī, ar zelta medaļu pabeidzis Jelgavas reālskolu, Jānis Rapa ieradās Rīgā, lai turpinātu mācības Rīgas Politehniskā institūta Tirdzniecības fakultātē. Mācoties Rīgā, J. Rapa dzīvoja savu radnieku – Annas Brigaderes un viņas brāļa, izdevēja un aktiera, Jāņa Brigadera (1856–1936) – ģimenē.

Brigaderu dzīvoklis bija viens no pirmajiem latviešu literārajiem saloniem, kurā bieži pulcējās, muzicēja, lasīja savus darbus un diskutēja ievērojamākie latviešu rakstnieki, mākslinieki, aktieri un mūziķi. Jānis Rapa aktīvi piedalījās sarunās, un, iespējams, tieši tad dzima doma kādreiz šādus literāros vakarus rīkot arī pašam.



1. att. Anna Brigadere un Jānis Rapa 20. gs. 20. gados. Fotogrāfs nezināms



2. att. Jānis Rapa (1885–1941) ap 1920. gadu. Fotogrāfs nezināms

Tajā laikā aizsākās arī Jāņa Rapas un vēlāk sabiedriskā un politiskā darbinieka Zigfrīda Annas Meierovica (1887–1925) pazišanās un sadarbība, jo abi vienlaikus mācījās Tirdzniecības fakultātē. Z. A. Meierovics jau studiju sākumā iestājās studentu korporācijā “Tālavija”. Savukārt J. Rapa pirmajā mācību gadā bija atturīgs novērotājs. Taču vēlāk, Zigfrīda Annas Meierovica ieinteresēts un pārliecināts par “Tālaviju” kā nopietnu organizāciju ar stingriem principiem, kļuva aktīvs tālavietis un literāru sapulču organizētājs. “Tālavijā” J. Rapa nolasīja divus referātus: “Mūsu zemnieku izglītība” un “Par mūsu skatuves mākslas veicināšanu”. Pāris semestrus viņš strādāja arī par korporācijas bibliotekāru un praksē realizēja

jaunievdumu – bibliotēkas kases nodalīšanu no vispārējās. Turklāt enerģiskais jauneklis kopā ar domubiedriem aktīvi karoja pret “iekšējo ienaidnieku” – alkoholu.

Pēc studijām J. Rapa darbojās Filistru biedrībā un kopš 1914. gada bija “Tālavijas” Filistru biedrības priekšsēdētājs. Savukārt Anna Brigadere bija “Tālavijas” Dāmu komitejas goda biedre.



3. att. Anna Brigadere un Jānis Rapa kopā ar “Tālavijas” Dāmu komiteju. [1925].  
Fotogrāfs nezināms

Studiju laikā, dzīvojot Brigaderu ģimenē un līdztekus mācībām strādājot Jāņa Brigadera grāmatu veikalā un reizēm piepalīdzot grāmatu apgādā, pamazām veidojās Jāņa Rapas iecere par turpmāko darbības virzienu. Šajā laikā radās doma kļūt par grāmatnieku un nodibināt liela stila latviešu grāmatniecības firmu, kas apkalpotu plašas sabiedrības aprindas, piegādājot latviešu, krievu un vācu literatūru, un izveidotu lielu oriģinālliteratūras apgādu. J. Rapas vēlme bija dibināt uzņēmumu, kurā apvienotos garīgās vērtības un materiālā veiksmē.

1911. gada 27. janvārī Rapa ieguva tirdzniecības zinātņu kandidāta grādu, aizstāvēdams disertāciju “Anglijas un Vācijas tirdzniecības un rūpniecības banku organizācija un darbība”. Institūtu viņš beidza ar pirmās šķiras diplomu.

Grāmatirtgotāju un izdevēju pasākumos J. Rapa iepazinās ar grāmatizdevēja Kārļa Jēkaba Zihmaņa (1847–1915) veikala pārzini Arturu Valteru (1871–1924), kas kopš 1908. gada bija Latviešu Grāmatirtgotāju un izdevēju biedrības priekšsēdētājs. A. Valtera uzaicināts, 1911. gada 19. decembrī Latviešu grāmatirtgotāju un izdevēju biedrības valdes sēdē pirmo reizi piedalījās arī J. Rapa. Tajā, pārvēlot vadību, ar trim balsīm “par” un divām “pret” viņu ievēlēja par priekšsēdētāja vietnieku. Par priekšsēdētāju kļuva jelgavnieks grāmatizdevējs Ludis Neimanis (1863–1926).

Nākamajās sēdēs J. Rapa aktīvi runāja par literāra vakara organizēšanu, par literāra žurnāla nepieciešamību un citām problēmām. Pārrunājot ieceres ar A. Valteru, kam bija liela pieredze grāmatizdošanā un grāmatniecībā, J. Rapa saprata, ka sastāpis gan domubiedru, gan, iespējams, arī palīgu.

Apvienojot A. Valtera pieredzi, J. Rapas zināšanas un jaunības sparū, kā arī abu naudas iekrājumus, 1912. gada 1. jūnijā Rīgā sāka darboties grāmatniecības uzņēmums – komanditsabiedrība “A. Valters, J. Rapa un biedri”.

Dienu pirms tam, 31. maijā, Anna Brigadere vēstulē J. Rapam rakstīja: “Manu mīļo rūķīt! Rit Tev nu atkal tāda svarīga diena, kur jāstājas jaunā dzīves “pozīcijā”. Zinu, cik Tu lietas svarīgi ņem, un tāpēc gan labprāt būtu pie Tevis (ne tik domās vien), lai noburtu visus saviļņojumus. Tu jau zini, ko es Tev vēlu: kuplin kuplam augt, spraust arvien augstāku mērķi, bet palikt sava darba kungam un – vienā savas būtības kaktiņā ļaut vietas “mazajam Jānim” pasēdēties un atpūsties šad tad pie bērības spēka avotiņa.” (RMM, inv. Nr. 34785.)



4. att. Anna Brigadere (1861–1933) [1920. gadi]. Fotografārs nezināms

Daudzajās vēstulēs nemitīgi skan abpusējas rūpes, uzmundrinājumi, cieņas, draudzības, mīlestības un savstarpēja atbalsta apliecinājumi. Anna Brigadere, uzsvērdama jaunā drauga “krietnās darba spējas un virišķo tikumu”, mudināja J. Rapu strādāt kultūras darbu, kam viņš esot ļoti piemērots, jo: “[..] es mīlu to veidu, kā Tu pie kāda darba ķeries. Tā ir mākslinieka mīlestība, kas katrā darbā cenšas atrisināt problēmu. Tava enerģija ir radoša.” (RMM, inv. Nr. 34806.) Un citā vēstulē: “Neviens jau nepazīst Tavas dzīves un darba cīņu kā es. No pašas pirmās dienas Tu esi bijis tas dzinējs spēks [..]. [..] un lai Tavs nams un reizē arī darbs – varētu pacelties Latvijā augstu, augstu kā īsta kultūras un gaismas pils! Jo kā beidzamais un vienīgais vērtīgums pēc cilvēka paliek – viņa darbs. [..] Un Tu arvien esi stāvējis

asā dzīves cīņā Tava darba dēļ. Tas ir labākais stāvoklis, ko liktenis cilvēkam var piešķirt. Lai Dievs Tevi svēta!” (Gaismas dārzā 2000, 55)

Vēstulēs Annai Brigaderei citkārt vienmēr nopietnais, it kā lēnīgais Jānis Rapa atklājas kā humora mīlošs, bieži vien delverīgs optimists, kurš smiedamies nereti vēstules rakstīja rīmes veidā:

“Tulā, 27. X 15.

Miļo dzejniec!

Trīs dienas jau kā skreju un eju, un beidzot teju – teju, ar nopietnu seju, es stājos sapulces vadoņa lomā un izklāstu smalki, kas manā omā, 26 tautiešiem un tautietēm priekšā, ka dabonu tos jaunā komitejā iekšā.

Rīt aušos kājas, pēc Tulas kafijas sājas, un prom uz Roslavļu.

Bet rūp arī mājas, un tādēļ bez stājas, es sestdien būšu atpakaļ.

Ar pēdējo teicienu es sūtu sveicienu, un lai ar' rīme lūst, un spalva miegaina kļūst.

Mazais rīmētājs

Pusdivos uz rīta pusi” (RMM, inv. Nr. 35663.)

Šeit maza piebilde: Pirmā pasaules kara laikā Jānis Rapa darbojās kā Latviešu bēgļu apgādāšanas centrālkomitejas pilnvarotais Krievijā un komitejas uzdevumā apbraukāja dažādas Krievijas pilsētas – Petrogradu, Brjansku, Jurjevu, Vologdu, Tulu, Rjazaņu u. c., kur dibināja latviešu bēgļu palīdzības komitejas. Par savām gaitām viņš vienmēr informēja arī Annu Brigaderi.

J. Rapa ar savu optimismu, gaišumu, pozitīvo pasaules uztveri un dzīvesprieku centās palīdzēt dzejniecei pārvarēt dzīves drūmos brīžus. Viņš nemitīgi atgādināja, ka “pēc lietus atkal saule spīd, un gatavojies tās krāšņumu apbrīnot un laukā doties, bet nepaliec līdz ar pesimistu tumsā sēžot.” (RMM, inv. Nr. 35301.)

Un citā vēstulē: “Es, tāpat kā Tu, ņemam dzīvi par daudz smagi [..].Tomēr mūsu cilvēcīgais pienākums ir dzīvot un darīt laba, cik mūsu spēkos stāv. Domāju, ka Tev nav pietiekoša iemesla daudz sūdzēties par likteni. Ja Dievs Tev ir kā sapnī uzlicis gaišu staru vainagu galvā un Tevi izredzējis būt par mūsu lielāko dzejnieci, ja sava mūža otrā pusē, kad cilvēkam parasti jāreģistrē viens zaudējums pēc otra un jākāpj no kalna lejā, Tu esi ieguvuse krietnu draugu un esi gājuse aizvien kalnā augšā, ja pat fiziski Tu esi jutusies labi, kad citi apkārt vārguši, – tad tomēr Tev pārdomājot būs jāsaka: paldies Dievam par līdzšinējo.” (RMM, inv. Nr. 35335.)

Savukārt Anna Brigadere atgādināja: “Miļlais draugs! Es esu bijuse Tev tik dziļš draugs, cik vien sieviete var būt, tik dziļš draugs, cik vien vīrietis var būt, tik dziļš draugs, cik vien dzejnieks un bērns var būt.” (Gaismas dārzā 2000, 70)

Annas Brigaderes un Jāņa Rapas sarakste liecina ne tikai par abu ilgstošo ļoti tuvu draudzību, bet arī ļauj dziļāk ielūkoties šo ievērojamo latviešu kultūras darbinieku būtībā, ļauj labāk viņus izprast kā personības. Tā ir gan interesanta divu lielu, radošu personību domu un jūtu apmaiņa, gan arī spilgta laikmeta liecība ar kultūrvēsturisku nozīmi.

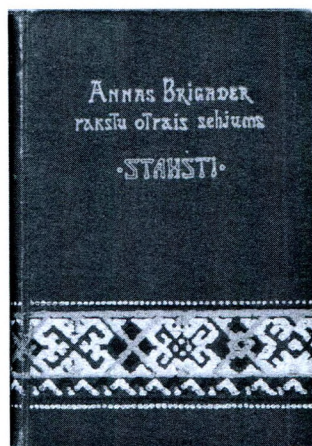


Ar visām Annas Brigaderes un Jāņa Rapas vēstulēm var iepazīties 2000. gadā izdotajā krājumā “Gaismas dārzā”, kurā apkopotas vēstules, kas atrodas Rakstniecības un mūzikas muzejā un Jāņa Rapas mantinieku personīgajā arhīvā.

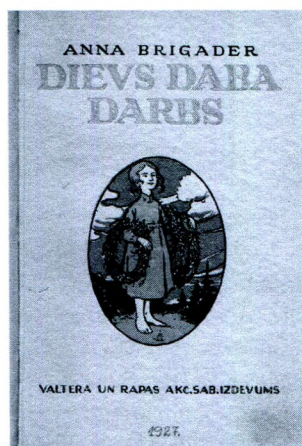
1920. gada 29. jūnijā komanditsabiedrību “A. Valters, J. Rapa un biedri” pārveidoja par akciju sabiedrību “Valters un Rapa”. Radās viena no lielākajām un plašākajām grāmatniecības firmām 20. gs. 20.–40. gadu Latvijā. Tās darbības vēsture un izdotās grāmatas atspoguļoja Latvijas valsts un latviešu tautas, īpaši inteliģences, dzīvi un izaugsmi. Apgāda vadītāji, atbalstot un veicinot latviešu oriģinālās literatūras attīstību un regulāri iepazīstinot sabiedrību ar pasaules kultūras jaunumiem, nenoliedzami paplašināja sabiedrības redzesloku un veicināja latviešu nacionālās pašapziņas attīstību.

Protams, no visiem autoriem visciešāk ar firmas vārdu un darbību bija saistīts rakstnieces Annas Brigaderes vārds. Viņa bija ne tikai firmas akcionāre, bet arī ievērojamākā līdzstrādniece, kuras darbus apgāds vairākkārt izdeva atkārtotos izdevumos. Arī latviešu autoru kopoto rakstu izdošanu izdevniecība aizsāka jau 1913. gadā tieši ar A. Brigaderes rakstiem, ko sakārtoja pati autore. Pie tiem laikā no 1913. līdz 1940. gadam “Valters un Rapa” atgriezās vairākkārt, un daži sējumi tika iespiesti divas, trīs un pat četras reizes.

Jau ar pirmajiem izdevumiem Jānis Rapa firmas darbā iesaistīja arī māksliniekus. Pirmais mākslinieks, ar kuru sadarbojās apgāds, bija tēlnieks Burkards Dzenis (1879–1966), kurš zīmēja trejkrāsainas tautiskas jostas rakstu uz Annas Brigaderes Kopoto rakstu vāka.



5. att. Burkarda Dzeņa vāka zīmējums



6. att. Indriķa Zeberiņa vāka zīmējums

Turklāt lielākā daļa Brigaderes darbu iznāca atsevišķos izdevumos un arī atkārtoti, piemēram, “Dievs. Daba. Darbs” četros izdevumos (1927–1938), “Ganu diena” trīs izdevumos (1927–1936), “Mare” trīs izdevumos (1921–1940), “Maija un Paija” sešos izdevumos (1921–1934), “Sprīdītis” sešos izdevumos (1925–1937) u. c.

Brigaderes stāsti un ludziņas tika publicētas arī “Valtera un Rapas” skolēniem un jaunatnei domātajās sērijās – “Rakstu avots”, “Latviešu klasiķi skolai” un “Jaunatnes teātris”. Pavisam nāca klajā 44 dažāda nosaukuma Annas Brigaderes darbi. No plašā lugu klāsta, ko izdeva “Valters un Rapa”, 22 bija Annas Brigaderes lugas, turklāt daudzas dienas gaismu ieraudzīja atkārtotos izdevumos.

Pasaka “Sprīdītis” pirmo reizi tika izdota 1904. gadā, pēc tam vēlreiz, taču apgāds lugas izdošanu pārņēma tikai 1925. gadā. Pirms trešā izdevuma iznākšanas J. Rapa vēstulē rakstīja:

“Mīļo dzejnieciņ!

[..] Salasijies indiešu jogu gudrības par ritmisku elpošanu, gāju dārzā ritmiski zāgēt dažādus kokus, lai tos ritmiskā kārtā stieptu ārā uz žagaru kaudzi. Bet nu šai ritmā uzreiz ieritmoja arī mazais Sprīdītis, kurš patlaban grasoties pa trešam lāgam nākt pasaulē. Un tam nu lūgums esmot pie krustmātes, lai tā viņam tos svārciņus izpletējot un bikšu caurumiņus salāpot un lai to izpravīto ancuku pa drāti aizsūtīt uz Rīgu, lai drīzāk tiktu tautās.” (RMM, inv. Nr. 35340.)

Anna Brigadere atbildēja: “Mīļo, jauko ābecniek! [..] Šodien pabeidzu caurskatīt “Sprīdīti” un nododu Tev trešam iespaidumam. Mana vēlēšanās ir, kā Tu jau zini, lai būtu ar Rozentāla vāka zīmējumu. Nekādu lielu redakciju tekstā netaisīju, jo man liekas, ka “Sprīdītis” jau tā iegājies tautā kā vecās dziesmu grāmatas, kuras tā arī grib dziedāt ar visām kļūdām.” (Gaismas dārzā 2000, 33)



7. att. Jaņa Rozentāla (1866–1916) vāka zīmējums

Kādā vēstulē Brigadere savam “sirdsmīļajam draugam” rakstīja: “Lai gan visi pēdējo gadu darbi ir caurstaroti no tās gaismas un siltuma, ko Tu ienesi manā dzīvē, tomēr tikai vienam tipam (kas paliek nepabeigts) esu mēģinājusi dot Tavu seju. Atbīdīju arvien uz “nākotni”. Tevī daudz mūsu tautas – zemkopju tautas – dižciltības: tādi tipi paliek reti [..].” (Gaismas dārzā 2000, 18)

Šis tēls, kura daļējs prototips bija Jānis Rapa, ir jauns arhitekts Evalds Krons lugā "Ilga", ko Brigadere 1898. gadā, uzturēdamās Šveicē (Davosā), uzrakstīja kā noveli vācu valodā, un tikai 1920. gadā "Valtera un Rapas" apgāds to izdeva kā lugu grāmatā.

Anna Brigadere "miļajam grāmatniekam" veltījusi arī trīs dzejoļus – "Jānim" (1925), "Jānim Rapam Ziemssvētkos" (1927) un "Jānim un Martai Rapām" (kāzu dienā 1930. gada 25. februārī; Marta Rapa, dz. Līduma, Jāņa Rapas pirmā sieva, mirusi 1931. gada 23. maijā).

Nebijis notikums latviešu grāmatniecības vēsturē bija Annas Brigaderes atsevišķās astoņās burtnīcās sakārtotās "Tautas pasakas un teikas", kas iznāca laikā no 1923. līdz 1925. gadam. Krājuma veidošanā tika pieaicināti labākie Latvijas mākslinieki – Niklāvs Strunke (1894–1966), Indriķis Zeberīņš (1882–1969), Jānis Roberts Tillbergs (1880–1972), Aleksandrs Apsītis (1880–1943), Vilis Krūmiņš (1891–1959), Jēkabs Bīne (1895–1955), Pēteris Kundziņš (1886–1958) un Eduards Brencēns (1885–1929).



8. att. Annas Brigaderes sakārtotās "Tautas pasakas un teikas"

Tā bija pirmā plašākā pasaku un teiku sērija ar labāko latviešu mākslinieku glezniņām. Vispasaules izstādē Parīzē 1925. gadā izdevumam piešķīra vienu no visaugstākajām godalgām – *Diplôme d'honneur* (augstāku par zelta medaļu).

1916. gada Ziemassvētkos firmas aizsāktais "Daugavas kalendārs" izveidojās par ļoti iecienītu un vērtīgu literāro almanahu, ko sevišķi novērtēja intelīgences. Sākot ar 1922. gadu, izdevuma nosaukums bija "Daugavas gada grāmatā".

Līdz pat savai nāvei 1933. gadā to rediģēja Anna Brigadere, ar 1934. gadu redakciju uzņēmas Jānis Grīns (1890–1966), bet ar 1938. gadu – Zenta Mauriņa (1897–1978). Tomēr Annas Brigaderes aizsāktās, pēc tam jau nostabilizējušās tradīcijas veidot literāro pielikumu ar kultūrfilozofiskiem rakstiem, kultūras un rakstniecības pārskatiem, latviešu dzejnieku un rakstnieku jaunākajiem oriģināldarbiem un tulkojumiem turpinājās līdz pat 1940. gadam, kad gadagrāmata iznāca divdesmit ceturto gadu.

Nenoliedzami “Daugavas gada grāmata” nozīmīgākā bija un ir literārā daļa, kas aizsākās ar Annas Brigaderes dzejoli “Daugava” un Jāņa Akuratera (1876–1937) rakstu “Tautas dvēsele”.

Organizējot darbu un meklējot materiālus kārtējam krājumam, rakstniece mudināja draugus un paziņas kaut ko uzrakstīt un vēstulē savam “grāmatniekam” pārmeta: “Arī Grīnam ir šogad kas jādod gada gr.[āmatai]. Arī Tev. Kas jūs par izdevējiem, ka gribat spīdēt ar slinkošanu?” (RMM, inv. Nr. 105068.)

Tomēr pārmetst slinkošanu Jānim Rapam nevar, jo divdesmitajos un trīsdesmitajos gados bija sarakstīti un dažādos izdevumos publicēti vairāki viņa raksti, piemēram, “Mūsu grāmatniecība ceļa jūtīs” “Mūsu grāmatniecības veidotāji”, “Studējošie un grāmata”, “Kultūras darbinieku muzeja lietā”, “Mūsu grāmatniecības problēmas” un citi.

Visos rakstos J. Rapa mudināja mācīties, lasīt un novērtēt grāmatu un tajās esošo zināšanu lielo spēku, celt grāmatnieku kultūras un arodniecisko līmeni, izveidot grāmatnieku tradīcijas un labi izglītotiem stiprināt ekonomisko situāciju. Rakstos paustās atziņas ir tik aktuālas, it kā būtu rakstītas mūsdienās.

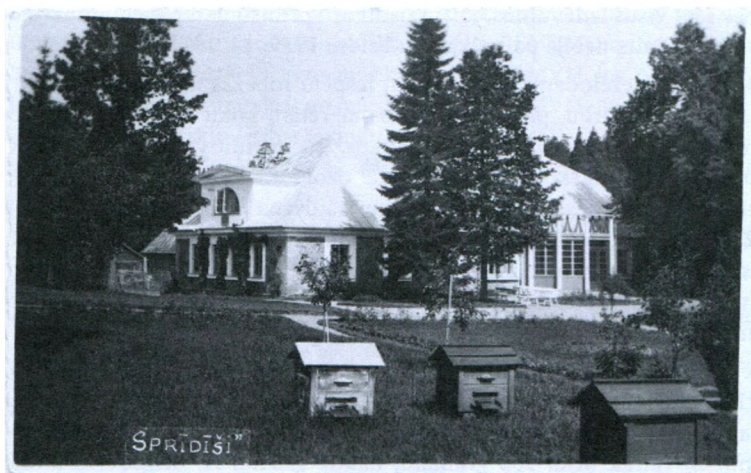
1928. gada janvārī nāca klajā akciju sabiedrības “Valters un Rapa” literatūras, mākslas un zinātnes mēnešraksts “Daugava”. Žurnāls iznāca reizi mēnesī no 1928. gada līdz 1940. gada jūlijam. Līdz 1937. gadam tā redaktors bija rakstnieks Jānis Grīns, no 1938. līdz 1940. gadam – rakstnieks Jānis Kadilis (1903–1994).

Jau gatavojot žurnāla pirmo numuru, redakcija lūdza Annu Brigaderi dot kādu no jaunākiem darbiem publicēšanai. Viņa iesniedza divus iesāktus prozas darbus – noveli “Laulības karuseli” un romānu “Kvēlošā lokā”. Redakcija izvēlējās romānu. Kaut arī tas vēl nebija pabeigts, tomēr rakstniece, visu vasaru čakli strādājot, romānu līdz rudenim pabeidza. “Kvēlošā loka” lasītāji varēja lasīt visos 1928. gada “Daugavas” numuros.

1922. gada 10. janvārī dzejniece svinēja 25 gadu darba jubileju. Svinības rīkoja īpaša Annas Brigaderes jubilejas komiteja, kuras sekretārs bija Jānis Rapa. Viņš arī komitejas vārdā gādāja, lai dzejniecei kā tautas balvu piešķirtu Tērvetes mežziņa māju ar zemes īpašumu. Piešķirtais zemes gabals bija neliels, tikai 20 hektāri, tāpēc viņas radnieks Kārlis Zīverts jokodamies nosauca jauno māju par Sprīdišiem. Šis vārds Annai Brigaderai iepatikās, jo arī viņas pasaku varonis taču bija Sprīdītis.

1922. gada 10. jūnijā, ievadot rakstnieci jaunajā dzīves vietā, Jānis Rapa komitejas vārdā ierakstīja viesu grāmata: “Mazā Annele, izaugusi par mūsu staltāko dziesminieci, šodien atgriezās Kalnamuižas lielajā mežā, lai ņemtu Sprīdišos mājas vietu kā Viestura jauko tradīciju sargātāja un turpinātāja [...], lai Sprīdiši būtu mūsu mīļajai dzejniecei ne vien jauka atpūtas vieta, bet dotu ierosinājumu jauniem, jaukiem dzejas darbiem.” (Veldre 1939, 10)

Tomēr īpašums netika dāvināts, bet gan piešķirts ar noteikumu, ka tas no valsts jāizpērk. Jāņa Rapas un Annas Brigaderes sadarbība kļuva vēl ciešāka. Tagad J. Rapa rūpējās ne tikai par A. Brigaderi, bet arī par viņas īpašumu Tērvetē. Ar kādu entuziasmu, spar un zemnieka sīkstumu Rapa pievērsās grāmatu izdošanas darbam, ar tādu pat aizrautību viņš metās jaunsaimniecības ierīkošanas darbos, īpaši



9. att. “Sprīdiši” [1930. gadu sākums]. Fotogrāfs nezināms

aizraudamies ar biškopību un kokaudzēšanu. Daudzās vēstulēs tika doti padomi, ko un kā labāk darīt “Sprīdišu” labiekārtošanā, viesu uzņemšanā un dārza iekopšanā. Padomi un norādījumi bija ļoti konkrēti un lietišķi.

1922. gada 23. augustā: “Liepas jāapgriež tā: galotnes jāzāgē, lai visām ir viens augstums no zemes, apakšējie zari jānogriež līdz stumbram, bet tajā vietā, kur jānāk jaunajam kronim, var atstāt zariem 1/3 nogriežot 2/3.” (RMM, inv. Nr. 35321.)

1924. gada 26. jūnijā: “Tad kāds padomiņš Sprīdišu jaunsaimniecībai: Roberts [Kleinbergs, Sprīdišu dārznieks] katrā ziņā lai, sākot ar šo nedēļu, katru nedēļu aplej visus stādītos kociņus un nekādā ziņā nedrīkst piemirst arī visus ozoliņus un eglītes gar lielceļu apliet, – vismaz pa 1/2 – 1 spainim uz kociņa; jo, lai arī lietus litu, bet no slīpā krasta ūdens noskrej, nemaz nepaspēdams iesūkties zemē, un smilts zemē pirmo gadu daudz jālej. Ūdeni var ņemt no pumpja, caur to arī iztērēs to ūdeni, kuram vēl piegarša no jaunajiem grodiem.” (RMM, inv. Nr. 35333.)

Tomēr Jānis Rapa deva ne tikai ļoti lietišķus un detalizētus uzdevumus, bet arī naudu, un katru brīvu brīdi arī pats devās palīgā. Tāpēc pašsaprotami, ka rakstniece bieži savam “mīļajam draugam” atgādināja: “Esi Tu par Sprīdišiem nomodā. Ņem Tu viņus pēc manējo nāves. Pārdot viņus nedrīkst, dzirdi! Lai viņi paliek mūsu dzimtā tam, kas vistuvāk manam garam. [...] Sprīdiši jāizkopj un jāizskaistina, cik vien tas iespējams.” (Gaismas dārzā 2000, 73)

Arī Annas Brigaderes testamentā minēts: “Jānim Rapam novēlu man piederošo nekustamo īpašumu Jelgavas apriņķī, Tērvetes pagastā, zem nosaukuma Sprīdiši. Šo savu novēlējumu izdaru tādēļ, ka viņš bijis ne vien manu rakstu pirmais un vienīgais izdevējs, bet arī mans īsts draugs, manu centienu sapratējs, manu šaubu klie-dētājs un tā manas darbības patiess sekmētājs un veicinātājs; bez tam Jānis Rapa, sākot ar 1930. g. augustu, uzņēmis Sprīdišu pārvaldnieka pienākumus un līdz ar to

apņēmies segt visus izdevumus, kuri saistīti ar Sprīdišu uzturēšanu un izveidošanu, kas man pašai vairs nebija pa spēkam.” (Veldre 1939, 14, 15)

Un J. Rapa, nežēlodams līdzekļus un iespēju robežās laiku, izvērša “Sprīdišus” gluži vai par dendrāriju, piestādidams tos ar retām koku un krūmu šķirnēm. Jau no bērnu dienām viņš kaislīgi mīlēja kokus, un deviņu gadu vecumā tēva mājās pats ierīkoja savu kokskolu, izdiedzēdams ozolu zīles, kastaņus, ābeļu sēklas un liepu un kļavu plēksnes. Visrosīgākā koku stādīšana un parka labiekārtošana aizsākās 1931. gada rudenī. Materiālus stādīšanai deva arī Tartu Botāniskais dārzs, Universitātes Lauksaimniecības fakultātes Auces ferma, Pauls Galenijs (1891–1962), vietējās dārzniecības u. c. Pateicībā par viesmīlību kociņu piesūtījis arī Pauls Stradiņš (1896–1958) un piedāvājis – ja kociņš patikšot, sūtīšot vēl.

Pēc rakstnieces nāves Jānis Rapa ierīkoja “Sprīdišos” muzeju. 1936. gada 18. aprīlī parakstītais saraksts liecina, ka muzejam J. Rapa dāvinājis dzejnieces darbistabas iekārtu, izgatavotu pēc daļamatnieka Paula Rūdolfā Rubja (1879–1970) zīmējumiem, vairāk nekā 900 grāmatu, daudz gleznu, A. Brigaderes fotogrāfijas, ordeņus, rotas un dažādas piemiņas lietas, vēlāk arī dzejnieces pēcnāves masku un citus materiālus (K. Egles f. 1056, 25).

Saskaņā ar dzejnieces testamentu Rapa nodibināja Annas Brigaderes komiteju un rūpējās par literārās prēmijas piešķiršanu “ik pa trim gadiem labākam latvju nacionāli ideālistiska virziena daiļdarbam” (K. Egles f. 1056, 10). Darbodamies komitejā kā rakstnieces mantinieku pārstāvis, viņš rūpējās, lai prēmijas tiktu piešķirtas un izsniegtas labākajiem latviešu rakstniekiem un dzejniekiem.

Pirmo prēmiju 1936. gadā saņēma dzejnieks Jānis Medenis (1903–1961), otro 1940. gadā – rakstnieks Aleksandrs Čaks (1901–1950), trešo (jau pēc Jāņa Rapas nāves) 1943. gadā dzejnieki Zinaīda Lazda (1902–1957) un Kārlis Skalbe (1879–1945).

Literatūrvēsturnieks Kārlis Egle (1887–1974), gan nebūdams Annas Brigaderes īpašs pielūdzējs, pēc rakstnieces nāves atzina: “Kā Brigaderes dzīvē, tā viņas darbos man visvairāk patika viņas neliekuļotais, patiesi izjustais latviskums. Viņa bija ne vien latviete, bet arī īsta latviska rakstniece visā savā būtībā. Viņai nebija mīļāka temata, kā par latviešu literatūru, par latviešu sadzīvīsku kultūru, par latviešu un Latvijas labklājību. Un tā nebija modes vai pieklājības, bet tā bija pilnīgi viņas sirds lieta, jo tikai šai latviskajā viņa varēja elpot un radīt.” (K. Egles f. 1068, 35)

Šos vārdus pilnībā var attiecināt arī uz Jāni Rapu. Abas lielās personības vieno literatūras, dabas, darba, dzimtenes un latviešu tautas dziļa mīlestība. Gan rakstniecei Annu Brigaderi, gan grāmatizdevēju Jāni Rapu pamatoti var uzskatīt par latviešu nacionālās apziņas un kultūras veicinātājiem.

## LITERATŪRA

1. A. Brigaderes fonds Rakstniecības un mūzikas muzejā. RLMVM, inv. Nr. 34785.
2. A. Brigaderes fonds Rakstniecības un mūzikas muzejā. RLMVM, inv. Nr. 34806.
3. A. Brigaderes fonds Rakstniecības un mūzikas muzejā. RLMVM, inv. Nr. 35301.

4. A. Brigaderes fonds Rakstniecības un mūzikas muzejā. RLMVM, inv. Nr. 35321.
5. A. Brigaderes fonds Rakstniecības un mūzikas muzejā. RLMVM, inv. Nr. 35333.
6. A. Brigaderes fonds Rakstniecības un mūzikas muzejā. RLMVM, inv. Nr. 35335.
7. A. Brigaderes fonds Rakstniecības un mūzikas muzejā. RLMVM, inv. Nr. 35340.
8. A. Brigaderes fonds Rakstniecības un mūzikas muzejā. RLMVM, inv. Nr. 35663.
9. K. Egles fonds Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Retumos. LU AB MBR K. Egles f. 1056.
10. K. Egles fonds Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkas Retumos. LU AB MBR K. Egles f. 1068.
11. *Gaismas dārzā* (2000). Rīga: Valters un Rapa.
12. Veldre, V. (1939) *Sprīdīši. Annas Brigaderes dzimtenes stūrītis*. Rīga: Valters un Rapa.

## Summary

Book publisher Jānis Rapa (17.04.1885-30.05.1941) and writer Anna Brigadere (1.10.1861–25.06.1933) are two prominent personalities, who have supported, encouraged and inspired one another for future work during the long years of their friendship.

Anna Brigadere was the most outstanding company's *Valters un Rapa* collaborator. The company published several reprints of her works. It commenced publication of Latvian authors' collected works starting with Anna Brigadere's works in 1913, compiled by the author herself. Altogether 44 Anna Brigadere's works of different titles were published.

Jānis Rapa and Anna Brigadere had a close co-operation on the issue of the homestead *Sprīdīši* at Tērvete.

According to Anna Brigadere's testament, Jānis Rapa founded Anna Brigadere's committee and was responsible for awarding a literary prize "for the best nationally idealistic Latvian work of art once in three years".